

LISTY WAZÓW DO PISARZA I SĘDZIEGO ZIEMSKIEGO ZATORSKIEGO JANA PISARZOWSKIEGO (1599–1679)

 <https://orcid.org/0000-0001-5870-6805>

Agata Kwiatek

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ABSTRACT

THE VASAS' LETTERS TO THE WRITER AND LAND JUDGE FROM ZATOR – JAN PISARZOWSKI (1599–1679)

Jan Pisarzowski (1599–1679) was a writer and land judge of Zator, who did not belong to the elite of power of the Polish-Lithuanian Commonwealth. However, in the collection of his correspondence, among letters written by middle nobles, there are notes sent by representatives of the House of Vasa – Ladislaus IV, Carol Ferdinand and John II Casimir. Their themes centered around requests for support at proceedings before the Crown Tribunal, undertaking efforts for endorsement of royal propositions by the local nobility, or accepting the role of royal envoy to the Zator sejmiks. It appears that the Pisarzowski letters, which are currently held at the Jagiellonian Library, present the political status of a representative of the middle nobility in a new light: of someone who did not belong to the state elite, but aspired to this role.

Keywords: Jan Pisarzowski, House of Vasa, Old-Polish correspondence, Crown Tribunal, sejmiks.

Słowa kluczowe: Jan Pisarzowski, Wazowie, korespondencja staropolska, Trybunał Koronny, sejmiki.

Korespondencja staropolska bez wątpienia stanowi najważniejsze źródło do badań nad stosunkami społeczno-politycznymi nowożytnej Rzeczypospolitej. Jak pisał Wojciech Tygielski: „Listy stwarzają [...] unikalną szansę odtworzenia mechanizmu konkretnych posunięć, działań w obrębie ‘kuchni’ politycznej, której efekty dopiero obserwować można na forum publicznym”¹. Niestety, do dzisiaj zachowały się głównie zbiory magnackiej korespondencji, które, choć pozwalają na prześledzenie

¹ W. Tygielski, *Epistolografia staropolska jako źródło do badania mechanizmów politycznych*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1988, nr 33, s. 77.

przyczyn czy skutków pewnych decyzji politycznych, to jednak pokazują je wyłącznie z jednej perspektywy². Wybitny parlamentarzysta, prawnik i działacz szlachecki z przełomu XVI i XVII stulecia – Jan Swoszowski – w pracy wspomnianego wcześniej badacza został włączony do grona „funkcjonariuszy politycznych” Jana Zamoyskiego, tzn. do osób reprezentujących kanclerza na dworze królewskim, dostarczających mu najnowszych informacji o ważnych wydarzeniach, przyjmujących jego interesantów czy zalecających go królowi³. Choć taka kategoryzacja pozwala na opisanie relacji łączących Swoszowskiego z Zamoyskim, to niewiele mówi nam o pierwszym z nich, o jego wyborach i decyzjach, a także sposobie budowania przez niego politycznej kariery.

Tym bardziej zdumiewający w swojej skali jest zbiór korespondencji pisarza, potem sędziego ziemskiego zatorskiego Jana Pisarzowskiego, przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Kolekcja licząca aż dwieście trzydzieści osiem listów (oraz pięć aktów urzędowych i dziewięć pism różnych nadawców, z których część powiązana jest z postacią głównego bohatera tego artykułu) pochodzi od rozmaitych adresantów, zarówno wywodzących się z grona elity władzy ówczesnej Rzeczypospolitej, jak i przedstawicieli szlachty koronnej, wśród których można wymienić chociażby: Władysława IV, Jana Kazimierza i ich brata Karola Ferdynanda, księżną cieszyńską Elżbietę Lukrecję, Piotra Gembickiego, Jana Lipskiego i Stanisława Łubieńskiego; Stanisława Koniecpolskiego, Stanisława i Jerzego Sebastiana Lubomirskich, ale także Andrzeja i Zygmunta Porębskich, Gabriela Palczowskiego czy Maksymiliana Jarzynę⁴.

Do niedawna postać Pisarzowskiego w historiografii wymieniana była sporadycznie. Pisarz i sędzia ziemski zatorski doczekał się jedynie niewielkiej wzmianki w monografii Józefa Putka oraz krótkiego biogramu autorstwa Kazimierza Przybosia w Polskim Słowniku Biograficznym, sporządzonego głównie na podstawie akt sejmikowych województwa krakowskiego, więc pomijającego szczegóły działalności Jana w Trybunale Koronnym⁵. Syn komornika granicznego oświęcimskiego Jana

² Na wagę tego problemu ostatnio zwracał uwagę chociażby Karol Żojdź, zob. K. Żojdź, *Wszyscy ludzie króla. Zygmunt III Waza i jego stronnicy w Wielkim Księstwie Litewskim w pierwszych dekadach XVII wieku*, Toruń 2019, s. 23.

³ J. Byliński, *Jan Swoszowski – wytrawny parlamentarzysta i prawnik z czasów Zygmunta III Wazy*, „Sobótka” 1993, nr 2–3, s. 175–188; W. Tygielski, *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa 2007, s. 98–100.

⁴ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie [dalej: BJ], rkps 5816 [dalej: 5816].

⁵ J. Putek, *O zbójnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jerozolimie. Szkice z dziejów pogranicza polsko-śląskiego*, Kraków 1938; K. Przyboś, *Pisarzowski Jan h. Starykoń* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. XXVI, Wrocław 1981, s. 552–553. Z nowszych publikacji, w których wspomniano postać Pisarzowskiego, należy wymienić artykuł Marka Ferenc, zob. M. Ferenc, *Dzieje Oświęcimia i ziemi oświęcimskiej od 1564 roku do 1772 roku* [w:] *Oświęcim. Miasto pogranicza*, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, t. I, Warszawa 2018, s. 133–177 oraz pracę magisterską i powstały na jej podstawie artykuł autorki niniejszej edycji: A. Kwiatek, *Jan Pisarzowski herb Starykoń. Kariera prowincjonalnego szlachcica*, Kraków 2019 [egz. pracy mgr. w Arch. UJ], eadem, *Przyczynki do biografii Jana Pisarzowskiego z Pisarzowic, pisarza i sędziego ziemskiego zatorskiego, sześciokrotnego deputata do Trybunału Koronnego* [w:] *Dwory i życie dworskie w nowożytnej Europie (XVI–XVIII w.)*, red. P. Kuc, Kraków 2020, s. 95–116.

i Anny Petrowiczówny, prawdopodobnie osierocony przez ojca we wczesnym dzieciństwie, wywodził się z grona lokalnej szlachty średniej, niedysponującej znacznym zapleczem majątkowym⁶. Dzięki protekcji możniejszego krewnego, kasztelana zawichojskiego Mikołaja Porębskiego, w wieku trzydziestu trzech lat otrzymał swój pierwszy urząd ziemski – pisarstwo zatorskie. Dopiero po ponad dwudziestu latach Pisarzowski awansował na sęstwo, które obejmował do śmierci w październiku 1679 roku⁷. W ciągu swojego osiemdziesięcioletniego życia Jan wybierany był co najmniej dwudziestjednokrotnie marszałkiem sejmikowym z Zatora, czterokrotnie sędzią kapturowym powiatu śląskiego, sześciokrotnie deputatem do Trybunału Koronnego i dwukrotnie posłem na sejmy⁸. Na pierwszy rzut oka zdawał się więc typowym przedstawicielem ówczesnej szlachty średniej, niepozbawionym wszakże ambicji i zaangażowania w życie polityczne, któremu jednak nie udało się wejść do grona elity wpływów Rzeczypospolitej Wazów⁹. Pogląd na pozycję Pisarzowskiego nieco weryfikuje wspomniany zbiór jego korespondencji, w którym poczesne miejsce zajmują listy pochodzące od przedstawicieli polskich Wazów. Adresantem największej liczby, bo aż ośmiu, był Władysław IV, trzy wysłano z kancelarii Karola Ferdynanda, a jeden Jana Kazimierza¹⁰. Ostatni z wymienionych był nadawcą jeszcze jednego listu do Pisarzowskiego, wchodzącego jednak w skład innej kolekcji, przechowywanej również w Bibliotece Jagiellońskiej¹¹. Wszystkie zostały opieczętowane i podpisane osobiście przez nadawców, do dzisiaj zachowały się w bardzo dobrym stanie¹².

⁶ Zob. BJ, rkps 5815, s. 4. W rekognicjarzu poborowym powiatu oświęcimskiego z 1595 r. odnotowano, że ojciec Jana za swoją część Pisarzowic (wieś była podzielona na dwa działki, jeden będący w posiadaniu rodziny Pisarzowskich, drugi Starowiejskich) zapłacił podatek w wysokości 11 zł i 13 gr. Według badań Andrzeja Wyczańskiego, który przeanalizował stan majątkowy krakowskiej szlachty różnowierczej w XVI w. na podstawie rekognicjarzy, opłata w wysokości od 5 do 20 zł sytuowała właściciela majątku w gronie szlachty średniozamożnej, zob. Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbu Koronnego IV, 31, s. 1; A. Wyczański, *Szlachta krakowska – uczestnicy synodów różnowierczych 1560–1570*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 2002, nr 47, s. 307.

⁷ A. Kwiatek, *Przyczynek do biografii...*, s. 101–105.

⁸ W ramach wspomnianych dwudziestu jeden sejmików Pisarzowski przewodniczył czterokrotnie przedsejmowym, a trzykrotnie relacyjnym, raz wybrano go marszałkiem zjazdu skarbowego szlachty księstw oświęcimskiego i zatorskiego, por. *Akta sejmikowe województwa krakowskiego* [dalej: ASWK], t. III: 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Kraków 1953, s. 210; A. Kwiatek, *Przyczynek do biografii...*, s. 98–115.

⁹ Urszula Augustyniak definiuje elitę wpływów jako grupę „osób z najbliższego otoczenia władcy, które nie tylko nie musiały należeć do ‘elity senatorsko-dygnitarzkiej’”; ale (co więcej) mogły nie mieć żadnych cech przypisywanych elitom magnackim, a jednak wywierać istotny wpływ na decyzje o istotnym znaczeniu dla państwa”, por. U. Augustyniak, *Elita władzy – elita wpływów – elita uznania. Rywalizacja w kręgu elit politycznych jako czynnik zmiany systemu rządów i modernizacji struktur władzy w Rzeczypospolitej czasów Wazów* [w:] *Spółczesność staropolska*, t. V: *Spółczesność, a elity*, red. J.M. Dacha-Górzyńska, A. Karpliński, Warszawa 2018, s. 91.

¹⁰ BJ, 5816.

¹¹ BJ, rkps 3775 [dalej: 3775].

¹² W zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej możemy odnaleźć nie tylko korespondencję Jana, ale całą kolekcję materiałów rękopiśmiennych związanych z działalnością rodziny Pisarzowskich (rkps 5815–5822, 5824–5829).

Choć cała kolekcja listów Jana Pisarzowskiego zasługuje na uwagę, to w tak krótkim omówieniu nie sposób przedstawić wszystkich zamieszczonych w niej pism. Tymczasem korespondencja Wazów zdaje się interesująca nie tylko ze względu na nadawców, ale także poruszaną tematykę, ukazującą w bardzo szerokim ujęciu całe spektrum działalności Pisarzowskiego, zarówno na arenie lokalnej, sejmikowej, jak i ogólnokrajowej w Trybunale Koronnym.

Przedstawiona w niniejszym artykule edycja została przygotowana według zasad *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od połowy XVI do XIX wieku* (Wrocław 1953), opracowanej pod redakcją Kazimierza Lepszego. Listy wydane są na podstawie oryginałów, przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, opatrzonych sygnaturami: 3755 oraz 5816. Wszystkie zostały sporządzone najprawdopodobniej przez sekretarzy, w języku polskim, z nieznacznymi wtrąceniami w języku łacińskim, opatrzone je pieczęciami oraz odręcznymi podpisami. Skrótły zostały rozwinięte w nawiasie poza często używanymi sigłami. W przypisach podano znaczenia wyrazów łacińskich, pochodzenia łacińskiego oraz polskich, występujących w korespondencji, które nie są powszechnie znane¹³.

1

Warszawa 18.04.1635

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ, 5816, s. 5–6.

Urodzony, wier[nie] nam miły. Otrzymał snać od nas na dobra wszystkie urodzonego Aleksandra Krasieńskiego¹⁴, dworzanina świętej pamięci J.K.M. pana ojca naszego, nieprawny przywilej, urodzony Jerzy z Ostroroga Zasławski¹⁵, który już tak szlachcica tego w moskiewskiej, przeszłej ekspedycji¹⁶, z przodków i braci swych nam dobrze zasłużonego, jako i wielu inszym obywatelom województw dwu kijowskiego i wołyńskiego, z którymi on wielkie ma swoje pokrewności, honorowi ich szkodzi, a sprawa ta przed sądem trybunalskim teraz prędko przypada. Żądamy wier[ny] P[anie], gdy z rejestru sądowego przywołana będzie, abyś wier[ny] P[anie] równo z inszymi kolegami swymi żadnej w niej delacyjej¹⁷ stronie przeciwnej nie pozwał. Owszem, aby się podług opisanego i surowości prawa pospolitego, jako najprędzej skończyła, starał się. Któremu na ten czas dobrego od P. Boga życzymy zdrowia.

¹³ Definicje wyrazów łacińskich i polskich zaczerpnięto ze słowników: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa 1958–1969, Warszawa 1955–1969; J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2019.

¹⁴ Aleksander Krasieński – prawdopodobnie członek młodszej linii rodu pieczętującego się Ślepowronem, syn wojewody płockiego Stanisława, porucznik husarski, zob. A. Boniecki, *Herbarz polski* [dalej: Bon.], t. XII, Warszawa 1908, s. 192.

¹⁵ Jerzy Zasławski z Ostroroga – syn wojewody wołyńskiego Janusza i Aleksandry księżnej Sanguszkowej, właściciel majątku liczącego aż 3566 dymów, zob. T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, r. IX, Poznań 1887, s. 288; Z. Anusik, *Z dziejów rodu książąt Ostrogskich* [w:] idem, *Studia i szkice staropolskie*, Łódź 2011, s. 486.

¹⁶ W liście mowa o wojnie smoleńskiej z lat 1632–1634.

¹⁷ Delacja – odwłoka, prolongata.

Grodno 25.10.1636

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 3–4.

Urodzony, nam wier[nie] miły. Ze strony¹⁸ oświadczenia nam wdzięczności od Rzeczypospolitej¹⁹ znosić się z W.P. poseł nasz będzie i desiderium²⁰ nasze jako W.P. tak i innemu rycerstwu tamecznemu imieniem naszym na sejmiku opowie. Żądamy przeto W.P., żebyś dawszy mu wiarę zupełną, pilnie z życzliwości swojej ku nam czynił staranie, jakoby intencji naszej wygoda stanęła. Wdzięcznie pracę tę skuteczną od W.P. przyjmujemy i onę dobroć z ufnością naszą chcemy nagradzać. Życzymy za tym W.P. zdrowia od Pana Boga.

Warszawa 7.01.1639

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ, 5816, s. 7–8.

Urodzony, wier[nie] nam miły. Ma sprawę w Trybunale Piotrkowskim szlachetny Chrystian Rubach²¹, sekretarz nasz i administrator cel zakroczymskich, z[e] szlachetnym Marcinem Krzywkowskim²², którego [?] w posesyjej dóbr ziemskich na chełmińskim leżących turbuje i do prawa bezwinnie pociąga, gdyż miasta większe pruskie libertatem²³ mają dóbr takowych, pod którą pomieniony sekretarz i sługa nasz onę w posesyję swoją objął. A że nie tylko derogatią²⁴ pomienionemu prawu miast pruskich, które zachować wcale należy, ale i o naszą iurysdykcją idzie, której ta sprawa podlegać ma. Żądamy pilnie wier[ności] Twojej, żebyś z swej ku nam chęci tego ostrzegł, jakoby sąd tameczny w cognitią²⁵ tej sprawy się nie wdając, jako od nienależytego forum do sądu ją naszego, gdzie jest już introdukowana²⁶, odesłał. O co dajemy osobne do nich pisanie. Wdzięcznie tę sprawę do wier[ności] Twojej przyjmujemy. Któremu za ten czas dobrego od Pana Boga zdrowia.

¹⁸ W orygu. *strony*.

¹⁹ W orygu. *Rzeczptey*.

²⁰ *desiderium* (łac.) – pragnienie, życzenie.

²¹ Krzysztof Rubach – królewski sekretarz, posiadał królewszczyzny na Mazowszu, zmarł w 1652 r. i został pochowany w Chełmie (dziś dzielnica Gdańska), zob. K. Niesiecki [dalej: Nies.], *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. VII, Lipsk 1841, s. 171.

²² Marcin Krzywkowski – syn Feliksa, deputat do Trybunału Koronnego, Boniecki wywodził jego ród z powiatu szreńskiego w Prusach, posiadał majątek Szymborno w Prusach, zob. Bon., t. XIII, s. 40.

²³ *libertas, atis* (łac.) – immunitet, przywilej.

²⁴ *derogatio, onis* (łac.) – częściowe usunięcie, zniesienie, ograniczenie (prawa).

²⁵ *cognitio, cognitionis* (łac.) – rozpoznanie i rozstrzygnięcie sądowe sprawy cywilnej.

²⁶ *introdukować* – wprowadzać na nowe miejsce.

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 15–16.

Urodzony, wiernie nam miły. Nie jest tajno wier[ności] Twojej, że Żydowie w miastach naszych i innych w Koronie, i państwach naszych mieszkający, niczyjej inszej jurysdykcji nie podlegają z statutów koronnych, praw i zwyczajów dawnych, tylko wojewodzie²⁷, a przez apelacją sądowi naszemu. Za pierwszym tedy wzięciem wiadomości o przypadku zamordowanego dziecięcia, niedaleko Łęczycy, w czym niektórzy Żydom łeczyckim winę dawają, zarazem chcąc mieć dostateczną wiadomość, kto tego ekscesu winien jest, aby i winni, którzy by się z inkwizycji pokazali, karanie odnieśli i jeśli kto niewinny jest, niepotrzebnie turbowany nie był²⁸. Poinformowaliśmy pewne inkwizytory nasze, aby tam zjechawszy, pilną o tym dziecięciu znalezionym inkwizycję uczynili i doszedłszy pewnej rzeczy, nas o wszystkim informowali. Lecz iż nas teraz doszło, że urodzony kasztelan brzeski, starosta nas łeczycki²⁹, w cudzą a nie należną sobie jurysdykcją wdawając się, Żydy przed sąd swój zaciągnął, a niektórych z nich do więzienia wsadziwszy, do tego czasu zatrzymał i nie czekając zjechania inkwizytorów naszych, dekret pewny in praeiudicium³⁰ wojewodzie nad Żydami jurysdykcji, której się Żydowie od urzędu tamecznego przymuszeni, odrzekać nie mogli, uczynił i apelacji do Sądu Naszego nie dopuszczając, te sprawę przed Sąd Trybunalski puścił, nie oglądając się ani na jurysdykcję wojewodom według praw nad nimi należącą, ani na interponowaną³¹ przez naznaczenie inkwizytorów powagę naszą królewską³². Zaczym Żydzi tameczni, trzymając się prawa pospolitego, prosecutiones appellationum³³ do sądu naszego przeciwko sądowi tamecznemu i strońnie przeciwnej wynieść musieli. Żądamy przeto wier[ności] Twej, abyś uważywszy

²⁷ W orygu. wojewodczemu.

²⁸ Dnia 3 V 1639 r. we wsi Oryszowice, należącej do kapituły łeczyckiej, odnaleziono ciało dwuletniego chłopca, Franciszka, syna Macieja Michałowicza z Komaszyc, poddanego Katarzyny Karsznickiej, która wobec pogłosek oskarżających łeczyckich Żydów o popełnienie zbrodni zdecydowała się wnieść sprawę do sądu grodzkiego. Rozpoczął się proces, w trakcie którego o popełnienie zbrodni oskarżono włóczęgę Tomasza Kokoszkę. Zeznał on, że porwał dziecko w Komaszycach, a następnie doręczył Żydom z Łęczycy. Oskarżonego osadzono w lochu razem z dwunastoma starozakonnymi, zaś sąd grodzki wydał wyrok śmierci, zob. J.J. Załuski, *Morderstwa rytualne w Polsce do połowy XVIII wieku*, Warszawa 1912, s. 20–21; Z. Guldon, J. Wijaczka, *Procesy o mordy rytualne w Polsce XVI–XVIII wieku*, Kielce 1995, s. 73; P. Fijałkowski, *Żydzi w województwach łeczyckim i rawskim w XV–XVIII w.*, Warszawa 1999, s. 55.

²⁹ W latach 1627–1654 starostą łeczyckim był Jan Szymon Szczawiński, późniejszy wojewoda brzeski, zob. *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej*, t. II, z. II: *Urzednicy wojewodztw łeczyckiego i siedleckiego XVI–XVIII wieku*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993, s. 93.

³⁰ *praeiudicium*, ii (łac.) – wyrok przygotowawczy, przedwstępny.

³¹ *interponować* (daw.) – wtrącić, dodać.

³² Według Zenona Guldona i Jacka Wijaczki oskarżeni Żydzi próbowali odwołać się do sądu królewskiego, ponieważ jurysdykcja nad starozakonnymi podlegała kompetencjom monarchy, to jednak nie przyniosło skutku i ostatecznie sprawą zajęł się Trybunał Koronny, zob. Z. Guldon, J. Wijaczka, op. cit., s. 73.

³³ *prosecutio, onis* (łac.) – tłumaczenie, objaśnienie; *apellatio, -onis* (łac.) – odwołanie się do sądu wyższej instancji.

słuszność samą ochraniając prawa pospolitego i władze zwierzchności naszej, W. M. się staraniem swym włożył i innych kolegów swoich wiódł do tego, jako by sprawa ta z Żydami, która właśnie sądowi naszemu z praw i statutów koronnych i z terażniejszych *prosecuti* należy, do nas odesłana bez wszelakiej *cognitiei* była. W której sprawie i do sądu Trybunału Koronnego list nasz dajemy, a wierności Twej staranie wdzięcznie przyjmujemy. Któremu za tym dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy.

5

Warszawa 8.08.1639

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 13–14.

Urodzony, wier[nie] nam miły. Posyłamy ode dworu naszego do Lublina urodzonego Stanisława Laskowskiego³⁴ instygatora koronnego, cześnika łomżyńskiego, aby się z wier[ności] Twojej w sprawie świeżo od sądu grodzkiego łączyckiego na Trybunał odesłanej, która *regalia et iurisdictionem* nam *concernit*³⁵, zniósł i onemu co od nas ma in *commissis*³⁶, imieniem naszym opowiedział³⁷. Co gdy egzekwować będzie, pilnie wier[ności] Twojej żądamy, abyś onemu we wszystkim zupełną wiarę dawszysy, do tego się i sam skłonił, i innych kolegów swoich wiódł, jakby w tej mierze *regalia* i *iurysdykcja*³⁸ nasza dawniejszemi i świeżymi³⁹ konstytucjami⁴⁰ sejmowymi stwierdzone, całe i nienaruszone zostawały. W czym że wier[ności] T[wojej] życzliwość swoją ku Nam oświadczyć i prawu pospolitemu, które takowe sprawy nam i sądowi naszemu zostawiło, dosyć uczynić zechcesz, nie wątpimy⁴¹. Życzymy za tym wier[ności] Twojej dobrego od Pana Boga zdrowia.

6

Warszawa 9.06.1640

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 9–10.

Urodzony, wier[nie] nam miły. Za otworzeniem się biskupstwa płockiego po śmierci niegdy wielebnego w Bogu ks. Stanisława Łubieńskiego⁴², chcąc za zgodą stanów

³⁴ Stanisław Laskowski – zmarł w 1661 lub 1662, od 1639 r. instygator koronny, wojewoda płocki i referendarz koronny, zob. H. Kowalska, *Laskowski Stanisław h. Dąbrowa*, PSB, t. XVI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 533.

³⁵ *concerno, -crevi, -cretum*, 3 (łac.) – podlegać.

³⁶ *commissum, i* (łac.) – rzecz powierzona, przedsięwzięcie.

³⁷ Wydaje się, że w liście po raz kolejny powołano się na proces Żydów łączyckich, który rozpoczął się w Lublinie pod koniec czerwca, zaś ostateczny wyrok wydany został we wrześniu. Zob. P. Fijałkowski, op. cit., s. 66; Z. Guldon, J. Wijaczka, op. cit., s. 73–74.

³⁸ W oryg. *iurisdictionia*.

³⁹ W oryg. *świeżymi*.

⁴⁰ W oryg. *constitutiami*.

⁴¹ W oryg. *wątpimy*.

⁴² Stanisław Łubieński, biskup łucki, potem płocki, zmarł w Wyszku 16 VI 1640 r., zob. W. Czaplinski, *Łubieński Stanisław h. Pomian*, PSB, t. XVIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 500.

koronnych w konferowaniu⁴³ onego vocatiew⁴⁴ Najjaśniejszego Królewicza J.M. Karola p. brata naszego, tudzież dignitati⁴⁵ jego, consulere⁴⁶ proponowaliśmy to nad blisko przeszłym sejmie stanom koronnym, żądając, aby respektując i na wysoki stan jego, i na szczupłe dostatki którymi dostojęństwa swego [...] nie może, konsens⁴⁷ swój na to dać chcieli. Na co lubo insze województwa, idąc drogą starożytnych przodków swych, którzy zawsze w afektach⁴⁸ panów swych chętnymi się stawali i jako zdrowia, tak i dostatków dla krwi panów swoich nie żalowali, chętnie zezwalali. Iż jednak posłowie ziemie oświęcimskiej, że tego nie mieli od braci zlecenia, pozwolić na to na ten czas nie chcieli, dlatego obmyślne żądanie nasze przez pisanie, któreśmy na sejmik relacyjny zgromadzenia [...] ⁴⁹ i wier[ności] Twojej dać wskazali, do obywateli⁵⁰ tamecznych wnosząc i wier[nemu] P., któregośmy zawsze i ochoty w usługach naszych, i życzliwego afektu we wszystkich zleceniach doznawali, rekwirujemy⁵¹, żądając, abyś i sam się do tego chciał skłonić i drugich przykładem i perswazyją swoją do tego wieść, jakoby bez wszelkich kontradycje⁵² na to pozwolili, i jako inszym przedtym królewicom J.M. tak i królewicowi J.M., żeby się nie zdał być praetentus⁵³, tym gratyfikować chcieli. Jakbyśmy nie czekając drugiego sejmu, coby wszelako iść musiało, pomienione biskupstwo królewicowi J.M., za zgodą wszystkich konferować⁵⁴ mogli, upewniając i asekurując za królewica J.M., że na blisko przyszłym sejmie we wszystkim prawu pospolitemu dosyć uczynić zechce. W czym jako nie powątpiewamy o życzliwości W. P., tak przeciwko nam i przeciwko królewicowi J.M., takiej tego pewni jesteśmy, że to staraniem swoim efficies⁵⁵, żeby to zadanie nasze i królewicza J.M. do pożądanego, mogło przyjść efektu. Co my wdzięcznie bardzo i miło wier[nemu] P. przypominamy, któremu na ten czas dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy.

⁴³ *konferować* – nagradzać, przeznaczyć.

⁴⁴ *wokacja* (daw.) – powołanie, skłonność, pociąg.

⁴⁵ *dignitas, -atis* (łac.) – znaczenie, poważanie ze względu na urząd.

⁴⁶ *consuleo, 2* (łac.) uchwalić.

⁴⁷ W oryg. *consens* (daw.) – zezwolenie na coś.

⁴⁸ W oryg. *affectediach*.

⁴⁹ Wyraz nieczytelny z powodu zapisania na brzegu karty i wytarcia.

⁵⁰ W oryg. *obywatelów*.

⁵¹ W oryg. *requirujemy* (daw.) – domagać się, żądać czegoś.

⁵² *kontradycja* (daw.) sprzeciw, niezgoda, sprzeczność.

⁵³ *praetendo -tendi -tentum (-tensum), 3* (łac.) – rościć sobie do czegoś prawo.

⁵⁴ *konferować* (daw.) – obradować, naradzać się.

⁵⁵ *efficio -feci -fectum, 3* (łac.) – wykonać, dopełnić.

Mława 19.05.1645

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 358–359.

Urodzony, wiernie nam miły. Przypada w trybunale terażniejszym, lubelskim sprawa urodzonego Jana Oborskiego starosty liwskiego⁵⁶ z szlachetnym Iwanowskim⁵⁷, a to strony dóbr pewnych dziedzicznych iure successionis naturalis⁵⁸ na się przypadających. W której acz rozumiemy, że wier[ności] Tw[ojej] do tego się przychylić zechcesz, co słuszność i prawo pokaże. Zalecamy jednak one wier[ności] Tw[ojej], żądając abyś na pomienionego urodzonego starostę liwskiego osobiłwy respekt miał, do tego mu powodem będąc, jakoby w tej sprawie przy słuszności pożądaný skutek i decyzję otrzymać mógł nieodwłocznie. Co wdzięcznie od wier[ności] Tw[ojej] przyjmujemy. Któremu za tym dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy.

Warszawa 4.07.1645

Władysław IV do Jana Pisarzowskiego

Oryg. BJ 5816, s. 350–351.

Urodzony, wiernie nam miły. Wyciągają to po nas odważne i ustawiczne zasługi, i wysokie cnoty wielmożnego księcia Radziwiłła kanclerza wielkiego, księcia litewskiego⁵⁹, aby my onego we wszelkich sprawach jego powagą naszą królewską wspierali i one z życzliwości naszej promowali. Za czym mając te wiadomości, iż mu pewna [...] przed sądem trybunału lubelskiego z wielmożnym księciem Ostrowskim wojewodą sandomierskim⁶⁰ przypada, one w[ierności] T[wojej] jako na ten czas minus⁶¹ iudicis deputati z województwa swego odprawującego, zdało się nam zalecić, pilnie żądając, abyś wier[ność] T[woją] w samą słuszność tej sprawy wyjednałszy, chętnym się mu stawił i powagę swą do sprawiedliwości dopomógł, jakoby za dekretem sądu tego głównego, a życzliwością wier[ności] T[wojej] mógł zostać satisfactus i odnieść swoje ukontentowanie. W czym pewni jesteśmy że wier[nością] T[woją] na to nasze zalecenie respektować i propensją⁶² swoją oświadczyć mu zechcesz. Co

⁵⁶ Jan Oborski – zmarł po 1645 r., chorąży czerski, dworzanin królewski, starosta liwski, sochaczewski, poseł sejmowy, zob. A. Kęckowa, *Jan z Obór herbu Pierzchała vel Roch*, PSB, t. XXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 436–437.

⁵⁷ Ze względu na brak szerszych danych, sprawowanego urzędu lub chociażby imienia, nie sposób zidentyfikować Iwanowskiego, tym bardziej, że Boniecki notuje kilka rodzin, posługujących się tym nazwiskiem, por. Bon., t. VIII, Warszawa 1906, s. 69–73.

⁵⁸ Zgodnie z prawem dziedziczenia.

⁵⁹ Albrycht Stanisław Radziwiłł (1593–1656) – kanclerz wielki litewski, ordynat ołycki, pamiętnikarz, zob. A. Przyboś, *Radziwiłł Albrycht Stanisław herbu Trąby*, PSB, t. XXX, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, 143–148.

⁶⁰ Władysław Dominik Zasławski-Ostrogski, zob. *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej*, t. III, z. IV: *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku*, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993, s. 125.

⁶¹ W orygu. *mumus*; *munus, eris* (łac.) – obowiązek.

⁶² *propensja* (z łac. *propensio, onis*) – skłonność, przychylność.

my wdzięcznie od wier[ności] T[wojej] przyjmujemy. Któremu przy tym dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy⁶³.

9

Nysa 12.1637

*Karol Ferdynand do Andrzeja Pisarzowskiego*⁶⁴

Oryg. BJ 5816, s. 11–12.

Miłościwy Panie pisarzu zatorski, nam wielce miły. Drugi raz to już wnosimy prośbę naszą ad status Reip[ublicae] za instynktem J.M. księdza biskupa płockiego⁶⁵ o koadiutorię biskupstwa płockiego, o którą jako za radą J.K.M. pana i brata naszego staramy się, tak nic nie wąpimy, że nam waszmość za ważnego baczenia swego i dobrego afektu do tego pomocnym będziesz⁶⁶. Miarkując i szczupłość prowincji naszej, i słusność samą uważając, że w tej ojczyźnie w domu królewskim tej zacnej korony urodzonym i wychowania po postronnych państwach opatrzenia zachodzić i szukać, mniej na obie stronie godna i przystojna. Obiecując to sobie i Rzeczypospolitej⁶⁷ po nas, że ile słusność sama i całość stanu naszego dopuścić nam będzie mogła, powolność naszą Rzeczypospolitej⁶⁸ oświadczamy. A cokolwiek w tej mierze życzliwego starania zaznamy, to przy wszelkiej wdzięczności w podawających się okazjach rzeczą samą uznawać winni będziemy. Na ten czas dobrego w długi wiek zdrowia przy szczęśliwym powodzeniu chęci naszych ofiarowaniu Waszmości uprzejmie życzymy.

⁶³ O tej samej sprawie donosił Pisarzowskiemu także Stanisław Koniecpolski, zob. BJ, 5816, Stanisław Koniecpolski do Jana Pisarzowskiego, Brody 5.06.1645, s. 332. W źródłach brakuje dokładniejszych informacji dotyczących procesu.

⁶⁴ List został zaadresowany: „Jęomości Panu Andrzejowi Pisarzowskiemu, pisarzowi zatorskiemu”, najprawdopodobniej jego autor, jeden z sekretarzy Karola Ferdynanda, pomylił Jana z jego bratem Andrzejem, który jednak nie sprawował nigdy urzędów ziemskich, zob. A. Kwiatek, *Jan Pisarzowski*, s. 19.

⁶⁵ Stanisława Łubieńskiego.

⁶⁶ Karol Ferdynand w 1625 r. objął funkcję biskupa wrocławskiego, mając wówczas 11 lat. Oczywiście nie przyjął święceń kapłańskich (ani wtedy, ani w następnych latach). Dochody z metropolii ze względu na zniszczenia były jednak stosunkowo niewielkie, stąd syn Zygmunta III zaczął starać się o uzyskanie kolejnej nominacji. Początkowo bezskutecznie zabiegał o apostołat ołomuniecki, później dzięki protekcji Stanisława Łubieńskiego podjął próby otrzymania koadiutorii biskupstwa płockiego. Według ks. Gintera Cwięcza po otrzymaniu poparcia swojego królewskiego brata, Karol Ferdynand zaczął starać się o poparcie najznamienitszych senatorów oraz sejmików małopolskich i wielkopolskich. Ostatecznie król nie otrzymał koadiutorii, ponieważ zmarł Łubieński i pojawił się nowy plan uzyskania nominacji na kolejną metropolię, zob. G. Cwięczek, *Królewicz Karol Ferdynand Waza jako biskup wrocławski* [w:] „Studia z historii Kościoła w Polsce”, t. II, red. H. Rybus, Warszawa 1973, s. 61–85, W. Czaplinski, *Karol Ferdynand Waza* [w:] PSB, t. XII, Wrocław 1966, s. 85; idem, *Elekcja ostatniego polskiego biskupa wrocławskiego w 1625 r.*, Wrocław 1948, H. Wisner, *Zygmunt III Waza*, Wrocław 1991, s. 155.

⁶⁷ W oryg. *Rzptey*.

⁶⁸ W oryg. *Rzptey*.

10

*Ujazdów, 5.1639**Karol Ferdynand do Jana Pisarzowskiego*

Oryg. BJ 5816, s. 17–18.

Miłościwy Panie pisarzu ziemski zatorski, nam wielce miły. Na terażniejszym trybunale lubelskim przypadają pewne sprawy klasztoru naszego czerwieńskiego, o niektóre dobra od niego za dawniejszych antecesorów naszych nie bez szkody niemałej alienowane⁶⁹. W czym umyślnie tam wielebnych zakonników konwentu naszego posyłamy. Dla tegoż wiadomą mając ochotę i życzliwość W.M. ku nam i domowi naszemu królewskiemu, udajemy się z pilnym żądaniem do W.M., abyś onym auxilio et autoritate, qua na ten czas polles⁷⁰, w tych sprawach dopomóc zechciał, jakoby dobry i pożądany efekt swój wziąć mogły. Uczynność i życzliwość tę dla dobra kościelnego pokazaną całymi chęciami naszymi w podającej się okazji zawdzięczać gotowi będziemy W.M., któremu za tym dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy.

11

*Warszawa 8.02.1644**Karol Ferdynand do Jana Pisarzowskiego*

BJ 5816, s. 457–458.

Mości Panie pisarzu zatorski, nam wielce miły. Przypada na rokach zatorskich pewna sprawa nasza z p. starostą oświęcimskim⁷¹, którą urodzonemu Mikołajowi Sławoszewskiemu⁷² słuźde naszemu w dozornie⁷³ poruszyliśmy staranie. Pilnie za tym Waszmości żądamy, abyś onej łaskawie przesłuchał i do skutecznego sprawiedliwości świętej wyroku przychylnym zechciał dopomóc afektem. Co wdzięcznie od Waszmości przyjmujemy i chęcią naszą w podanych okazjach zawdzięczać nie omieszkamy. Któremu dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy.

12

*Poznań 9.12.1658**Jan Kazimierz do Jana Pisarzowskiego*

Oryg. BJ 5816, s. 50–51.

Urodzony, wiernie nam miły. Złożywszy sejmik na dzień piąty miesiąca stycznia w roku przysłym 1658 przypadający, dla obmyślenia należytey ex pactis sustentacye⁷⁴ praesidium krakowskiemu, dyrygujemy do wierności Waszej instrukcyję na-

⁶⁹ Od 1634 r. Karol Ferdynand sprawował funkcję opata klasztoru czerwieńskiego, zob. ks. H. Folwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku* [w:] „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”, red. A. Schletz, Kraków 1948, s. 31.

⁷⁰ *polleo, -ui, 2* (łac.) – mieć znaczenie.

⁷¹ Był nim wówczas Krzysztof Komorowski, zob. *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej*, t. IV, z. II: *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Grabowska, Kórnik 1990, s. 158.

⁷² Mikołaj Sławoszewski – prawdopodobnie pochodził z Kujaw z rodziny pieczętującej się Godziemba, zob. Nies., t. VIII, s. 406.

⁷³ *dozornie* – stp. dokładnie, wnikliwie.

⁷⁴ *sustentacja* – stp. utrzymanie.

szą, gorąco wierności Waszej zagrzewając, abyś się funkcji poselskiej na ten sejmik podjął z imieniem naszym, obywatelów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego pozdrowiwszy, intrukcyję naszą do skutku pozdanego przywiódł. A jako nie wątpimy, że wierność W.M. uczynisz co ochotnie, tę usługę wier[ności] Waszmości w podawających się okazjach pamiętać będziemy. Życzymy za tym wier[ności] Waszmości dobrego od Pana Boga zdrowia⁷⁵.

13

*Boguniewo 20.05.1658**Jan Kazimierz do Jana Pisarzowskiego*

Oryg. BJ 3755, nr 68.

Urodzony, wiernie Nam miły. Mając dobrze wiadomą wier[ność] Twoj[ą] do usługi naszej i Rzeczypospolitej⁷⁶ skuteczną zawsze ochotę, posyłamy instrukcyję naszą sejmikową do ręku wiern[ości] Twoj[ej] pilnie żądając, abyś podjąwszy się poselstwa naszego na sejmik księstw oświęcimskiego i zatorskiego w Zatorze dnia 18 miesiąca czerwca przypadający, wcześniej zjechał i przy powinszowaniu dobrego zdrowia i ofiarowaniu pańskiej, naszej, obywatelom tamecznym, łaski, żądanie nasze w instrukcyjey naszej wyrażone przełożył i do efektu skutecznego przywiódł, nikomu jednak instrukcyjey naszej przed sejmikiem nie komunikując. Którą ochotną wier[ności] Twoj[ej] usługę w podawających się okazjach zawdzięczać zawsze będziemy. Życząc na ten czas wier[ności] Twoj[ej] dobrego od Pana Boga zdrowia⁷⁷.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych we Warszawie: ASK IV, 31.
Biblioteka Jagiellońska w Krakowie: rkps 3755, 5815, 5816.

Źródła drukowane

Akta sejmikowe województwa krakowskiego, t. II: 1620–1660, fasc. II, wyd. A. Przyboś, Kraków 1953.
t. III: 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Kraków 1953.

⁷⁵ Pisarzowski przyjął funkcje posła i przedstawił propozycje królewskie na sejmiku, odbywającym się w Zatorze 8 IV 1658 r., zob. ASWK, por. przypis 8., t. II: 1621–1660, fasc. II, wyd. A. Przyboś, s. 593–597.

⁷⁶ W orygu. *Rzptey*.

⁷⁷ Sejmik odbył się 17 VI 1658 r., w aktach zatorskich brakuje informacji, by Jan Pisarzowski występował na nim jako poseł królewski, zob. ibidem, s. 617–627.

Radziwiłł A.S., *Pamiętniki o dziejach w Polsce*, t. II: 1637–1646, wyd. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980.

Opracowania

- Anusik Z., *Z dziejów rodu książąt Ostrogoskich* [w:] Z. Anusik, *Studia i szkice staropolskie*, Łódź 2011, s. 408–495.
- Augustyniak U., *Elita władzy – elita wpływów – elita uznania. Rywalizacja w kręgu elit politycznych jako czynnik zmiany systemu rządów i modernizacji struktur władzy w Rzeczypospolitej czasów Wazów* [w:] *Spoleczeństwo staropolskie*, t. V: *Spoleczeństwo, a elity*, red. J.M. Dacha-Górzyńska, A. Karpliński, Warszawa 2018, s. 87–115.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. VIII, XII–XIII, Warszawa 1906–1909.
- Byliński J., *Jan Swoszowski – wytrawny parlamentarzysta i prawnik z czasów Zygmunta III Wazy*, „Sobótka” 1992, t. II–III, s. 175–188.
- Czapliński W., *Elekcja ostatniego polskiego biskupa wrocławskiego w 1625 r.*, Wrocław 1948.
- Czapliński W., *Karol Ferdynand Waza (1613–1655)*, PSB, t. XII, Wrocław 1966, s. 85–87.
- Czapliński W., *Łubieński Stanisław h. Pomian*, PSB, t. XVIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 498–501.
- Ćwięczek G., *Królewicz Karol Ferdynand Waza jako biskup wrocławski* [w:] *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. II, red. H. Rybus, Warszawa 1973, s. 5–269.
- Ferenc M., *Dzieje Oświęcimia i ziemi oświęcimskiej od 1564 roku do 1772 roku* [w:] *Oświęcim. Miasto pogranicza*, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, t. I, Warszawa 2018, s. 133–177.
- Fijałkowski P., *Żydzi w województwach łęczyckim i rawskim w XV–XVIII w.*, Warszawa 1999.
- Folwarski H., ks., *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku* [w:] *Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, red. A. Schletz, Kraków 1948, s. 5–81.
- Guldon Z., Wijaczka J., *Procesy o mordy rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku*, Kielce 1995.
- Keckowa A., *Jan z Obór herbu Pierzchała vel Roch*, PSB, t. XXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 436–437.
- Kwiatek A., *Jan Pisarzowski herbu Strykoń. Kariera prowincjonalnego szlachcica*, Kraków 2019 [egz. pracy mgr w Arch. UJ].
- Kwiatek A., *Przyczynek do biografii Jana Pisarzowskiego z Piszczowic, pisarza i sędziego ziemskiego zatorskiego, sześciokrotnego deputata do Trybunału Koronnego* [w:] *Dwory i życie dworskie w nowożytnej Europie (XVI–XVIII w.)*, red. P. Kuc, Kraków 2020, s. 95–116.
- Kowalska H., *Laskowski Stanisław h. Dąbrowa*, PSB, t. XVI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 533.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. VII–VIII, Lipsk 1841.
- Przyboś K., *Piszczowski Jan h. Strykoń*, PSB, t. 24, Wrocław 1981, s. 552–553.
- Putek J., *O zbójnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jerozolimie. Szkice z dziejów pogranicza polsko-śląskiego*, Kraków 1938.
- Tygielski W., *Epistolografia staropolska jako źródło do badania mechanizmów politycznych*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1998, nr 33, s. 63–79.

- Tygielski W., *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa 2007.
- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. III, z. IV: *Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku*, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993, t. IV, z. II: *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1990.
- Wisner H., *Zygmunt III Waza*, Wrocław 1991.
- Wyczański A., *Szlachta krakowska – uczestnicy synodów różnowierczych 1560–1570*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 2002, t. 47, s. 305–310.
- Załuski J.J., bp, *Morderstwa rytualne w Polsce do połowy XVIII wieku*, Warszawa 1914.
- Żojdź K., *Wszyscy ludzie króla. Zygmunt III Waza i jego stronnicy w Wielkim Księstwie Litewskim w pierwszych dekadach XVII wieku*, Toruń 2019.
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, Poznań 1887.